

Єфімов М. М.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА

ORGANIZATION AND TACTICS OF INSPECTION OF SCENE IN INVESTIGATION OF BULLYING

Наукова стаття присвячена дослідженню деяких аспектів розслідування хуліганства. Розглядаються організаційні і тактичні особливості проведення огляду місця події під час розслідування зазначеного кримінального правопорушення.

Ключові слова: хуліганство, громадський порядок, огляд місця події, тактичний прийом.

Научная статья посвящена рассмотрению некоторых аспектов расследования хулиганства. Рассматриваются организационные и тактические особенности проведения осмотра места происшествия при расследовании хулиганства.

Ключевые слова: хулиганство, общественный порядок, осмотр места происшествия, тактический прием.

The scientific article is devoted illumination of some aspects of investigation of hooliganism. Inspection of scene is paramount and urgent investigative (investigative) action in investigation of crimes. I am not an exception and criminal proceedings on fact of hooliganism

Key words: hooliganism, public order, review scene, tactic.

Постановка проблеми. Огляд місця події є першочерговою і невідкладною слідчою (розшуковою) дією під час розслідування злочинів. Не є виключенням і кримінальні провадження по факту вчинення хуліганських дій. Навіть навпаки: при вчиненні зазначених суспільно-небезпечних діянь залишається велика кількість слідчої інформації, завдяки якій можна побудувати версії стосовно механізму вчинення злочину, його учасників, визначити проведення подальших слідчих (розшукових) дій. Тому немає сумніву в необхідності дослідження питань організації і тактики проведення огляду місця події при розслідуванні хуліганства.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Взагалі, дослідженням тактики огляду місця події займалися такі науковці, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, А.І. Вінберг, А.В. Дулов, В.Г. Гончаренко, А.В. Іщенко, О.Н. Колесніченко, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, О.Р. Росинська, М.В. Салтевський, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблокова та інші. У свою чергу, його проведення при розслідуванні хуліганства розглядалися в працях Л.Ш. Берекашвілі, М.С. Бушкевича, Ю.А. Віленського, В.П. Власова, Л.Д. Гаухмана, В.І. Захаревського, А.О. Крикунова, М.І. Порубова. Але в роботах зазначених науковців відсутні нововведення Кримінального процесуального кодексу України від 2012 року, адже вони були видані відносно давно. Крім того, наше дослідження є комп-

лексним підходом до визначення організаційно-тактичних особливостей проведення огляду місця події при розслідуванні хуліганства, що виконане через призму дослідження різних думок науковців та емпіричного матеріалу.

Метою статті є дослідження організації і тактики проведення огляду місця події при розслідуванні хуліганства.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України, «з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів». Розпочинаючи розгляд огляду місця події, слід зазначити, що взагалі слідчий огляд, як стверджує ряд авторів, – це слідча дія, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єкта з метою виявлення слідів та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення у справі [7, с. 217]. Погоджуючись із Є.І. Макаренком, огляд місця події ми визначаємо як невідкладну слідчу дію, спрямовану на безпосереднє встановлення, сприйняття, дослідження та фіксацію обстановки місця події (стану, властивостей і ознак матеріальних об'єктів, що перебувають на місці події), слідів злочину та інших фактичних даних, які в сукупності дозволяють зробити ґрунтовний висновок щодо характеру, механізму та мотивів злочину, особи злочинця та інших обставин, які підлягають доказуванню у разі порушення в подальшому кри-

мінальної справи і провадження дізнання чи досудового слідства [12, с. 12].

Огляд місця події, як зазначає А.О. Крикунов, набуває особливого значення при розслідуванні хуліганських дій, що в будь-якому випадку залишили певні сліди на матеріальних об'єктах: пошкодження телефонів-автоматів, розбиття скла на вікнах та вітринах, наруга над пам'ятниками, нанесення нецензурних написів на парканах, будівлях тощо [6, с. 20]. У свою чергу, лише у 23% випадків проанкетованих працівників правоохоронних органів визначають його як найбільш ефективну слідчу (розшукову) дію при розслідуванні хуліганства. А вивчення матеріалів кримінальних проваджень вказує на те, що хоча огляди місця події і проводились у 63% випадків, але здебільшого мали поверхневий характер. Однак саме при проведенні даної слідчої (розшукової) дії слідчий безпосередньо сприймає об'єкти з метою виявлення слідів злочину та з'ясування обставин події, що мають значення в кримінальному провадженні. Ці дані, на нашу думку, визначають недостатній рівень використання можливостей огляду місця події для виявлення слідів досліджуваного кримінально караного діяння.

Крім того, огляд місця події є однією з найбільш складних у плані підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій. Ця особливість пояснюється тим, що, як правило, слідчий з самого початку не знає коли, де та за яких обставин він буде його здійснювати, розпочинаючи цим розслідування злочину. Початкова інформація про хуліганство, що потребує виїзду на місце події, як зазначає І.О. Возгрін, досить часто надходить раптово, тому всю підготовку до огляду потрібно проводити в максимально стислі строки, визначаючи, що і як потрібно робити [4, с. 72]. Виходячи з вищезазначеного, стає зрозумілим, що слідчий повинен бути підготовлений до негайних виїздів на місце події як особисто, так і з технічним та документальним забезпеченням. Адже взаємозв'язок дій учасників злочину в будь-якому випадку буде різним залежно від безлічі умов.

Як будь-яка слідча (розшукова) дія, огляд місця події складається з трьох етапів. Підготовчий етап огляду місця події при розслідуванні хуліганства повинен включати в себе такі аспекти:

- одержання інформації щодо події;
- підготовка необхідних технічних засобів як для забезпечення виїзду на місце пригоди, так і для безпосереднього проведення огляду;
- допомога потерпілим та охорона місця події;
- забезпечення участі необхідних учасників у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

Вже прибувши на місце події, як доречно зазначає Р.С. Белкін, слідчий повинен здійснити таку послідовність дій:

- переконатися, що заходи щодо охорони місця події, надання допомоги потерпілим, ліквідації наслідків вжиті та скласти план огляду;
- перевірити зміни, які відбулися на місці події до його прибуття;
- визначитися з колом учасників огляду і провести інструктивну нараду;

- встановити особу потерпілого (свідків) і за необхідності опитати їх, дати завдання оперативним працівникам щодо встановлення зазначених осіб;

- отримати оперативну інформацію для висунення слідчих та розшукових версій;

- видалити з місця події сторонніх осіб, які не пов'язані з проведенням огляду;

- забезпечити збереження речових доказів та охорону обстановки місця події;

- організувати переслідування і затримання злочинців по «гарячих» слідах;

- оповістити територіальні органи про характер злочину та прикмети злочинців;

- організувати спостереження у місцях можливої появи хуліганів;

- використовувати (за необхідності) засоби масової інформації» [8, с. 558].

Відповідно до п. 2.6. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: «Після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини кримінального правопорушення, встановлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та ймовірні шляхи їх відходу. У разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні цих кримінальних правопорушень» [13].

Одразу після підготовчих дій розпочинається безпосередній огляд місця події, під час якого діяльність слідчого набуває дослідницького характеру. У робочому етапі огляду можна виділити оглядову і детальну стадії. Під час оглядової стадії слідчий отримує уявлення про характер події, встановлює становище предметів і явищ, аналізуючи їх взаємозв'язок. Після цього він визначає межі огляду, порядок руху учасників огляду та методи дослідження окремих елементів та обстановки в цілому.

Важливим аспектом цієї стадії є визначення меж огляду місця події. Помилки у їх визначенні, на що наголошує К.О. Чаплинський, припускаються у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, хоча саме характер події та обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яку потрібно ретельно оглянути. У зв'язку зі звуженням меж залишаються без огляду ділянки, на яких можуть виявлятися об'єкти, безпосередньо пов'язані з кримінальним правопорушенням [15, с. 25].

При вивченні кримінальних проваджень за злочинами, кваліфікованими за ст. 296 КК України, було встановлено, що під час проведення огляду місця події, дійсно, припускаються таких помилок. Вони мають місце, здебільшого, внаслідок фіксування слідів та обстановки на місці події без їх осмислення, тоді як характер подій і обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яка

повинна ретельно оглядатися. Адже специфіка розслідування хуліганства полягає у тому, що злочинці іноді переміщуються досить значною територією протягом певного проміжку часу.

Важливе значення при проведенні огляду має також і його послідовність. Огляд місця події при розслідуванні хуліганства, на думку Л.Ш. Берекашвілі, необхідно проводити концентричним методом – від периферії до центру [2, с. 17]. Такий метод найдоцільніше використовувати у випадках, коли неможливо визначити центр місця події, за його допомогою визначають сліди пересування хуліганів та інші сліди, речові докази.

З іншого боку, при огляді місця події при розслідуванні хуліганства можна використовувати ексцентричний метод – від центру місця події до периферії. Цей метод доцільно використовувати, про що наголошує Т.В. Альшевський, якщо місце події має свій центр (наприклад, знаходження значної кількості слідів крові, пошкоджених об'єктів тощо) [1, с. 23]. Саме тому, як доречно зазначають В.І. Бояров та Н.В. Глінська-Тарасова, «...у місцях погромів, де були розташовані кафе, казино, ресторани, інші комерційні структури; адміністративні будівлі (державні адміністрації, РВВС, СБУ та ін.) звертається увага на наявність слідів крові на ґрунті, металевих снарядах, уламках скла» [3, с. 8]. З одного боку, це можуть бути сліди діяльності правопорушників, з іншого – наслідки застосування зброї правоохоронними органами, дій охорони та осіб, які захищали своє майно тощо.

На нашу думку, слідчий, залежно від ситуації, що склалася, повинен самостійно вирішувати питання про застосування того чи іншого методу огляду місця події. Однак під час розслідування хуліганства найбільш доречним та поширеним є концентричний метод огляду місця події.

Так, 04.09.2010 р., близько 23 год., гр. А., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, знаходився поблизу магазину «Барвінок», розташованого по вул. Леніна в с. Запсілля Кременчуцького району, де побачив, як гр. В. штовхнув гр. К., внаслідок чого останній не втримався на ногах і впав на землю. У цей час у гр. А. виник злочинний умисел на вчинення хуліганських дій відносно гр. К. Гр. А. підбіг до гр. К., який намагався піднятися на ноги, та, ігноруючи існуючі в суспільстві елементарні правила поведінки й добропристойності, безпричинно, виражаючи явну неповагу до гр. К., з мотиву п'яної хвацькості та явної неповаги до суспільства, грубо порушуючи громадський порядок, діючи з особливою зухвалістю, зневажаючи загальноприйняті норми поведінки та моралі, наніс йому в обличчя зліва два удари кулаком та один удар ногою [9].

У даному випадку, на нашу думку, необхідно використовувати концентричний метод огляду місця події. Адже точне місце вчинення злочину вказати практично неможливо. У той же час біля магазину могли залишитися речові докази як органічного (кров, слина), так і неорганічного (речі учасників злочину) походження.

Правильно обрана тактика огляду місця події сприяє одержанню важливих доказів, що свідчать про причетність указаних осіб до вчинення хуліганських дій. Тактика огляду місця події має певні особливості, які залежать від конкретної слідчої ситуації або від того, що оглядається: місце вчинення злочинів чи місце події (ділянка місцевості, приміщення або пошкоджені будинки, транспортні засоби, паркани тощо).

Важливу роль у розкритті хуліганства, як зазначає А.О. Крикунов, можуть мати уміло зібрані на місці події запахові сліди злочинця, що зник, а також виявлення різноманітних мікрочастин, що залишилися на його одязі, взутті та знаряддях вчинення злочину» [6, с. 20]. Запахові сліди, передусім, необхідно вилучати з місць, яких торкалися злочинці, при огляді пошкоджених об'єктів (розбитих вікон, пошкоджених банкоматів, стін із нецензурними написами і т. ін.).

Прийняття нового КПК України внесло як позитивні, так і негативні аспекти в діяльність працівників правоохоронних підрозділів. Зокрема це стосується огляду житла чи іншого володіння особи. Так, відповідно до ч. 2 ст. 237 КПК України огляд місця події в житлі та іншому володінні особи не можна проводити без ухвали слідчого судді, що значно ускладнює збір доказів на початковому етапі розслідування. Адже, як доречно зазначає Р.Л. Степанюк, у результаті складається ситуація, коли слідчий, виїхавши за повідомленням у складі чергової СОГ на місце вчинення кримінального правопорушення, не може негайно провести огляд місця події навіть у присутності і за згодою господарів житла. Оскільки ст. 233 КПК України передбачає тільки можливість проникнення до житла чи іншого володіння особи за добровільної її згоди, проте не дозволяє проводити слідчі (розшукові) дії в цьому житлі [14, с. 279].

При вчиненні хуліганства із застосуванням фізичної сили, про що наголошує М.І. Єненко, рекомендується уважно дослідити територію для знаходження слідів боротьби (плям крові, волосся), оскільки потерпілі нерідко вчиняють опір [5, с. 433]. Знаряддям хуліганських дій можуть бути палиця, камінь і т. п. Зруйнована ними перешкода або предмет у місцях контакту зберігають мікрочастинки, які дозволяють встановити вид і матеріал знаряддя. Своєчасна, повна фіксація матеріальних слідів на місці події є запорукою успішного розслідування злочину та викриття хуліганів. Вилучення та фіксація доказової інформації може здійснюватися як безпосередньо слідчим, так й іншою особою.

Під час огляду місця події при розслідуванні злочинів зазначеної категорії, про що доречно зазначає О.В. Лускатов, «...повинні вживатися заходи для встановлення можливих свідків. Для цього потрібно застосовувати поквартирні обходи. У ході пошуку свідків можуть бути виявлені особи, які періодично в той же самий час доби перебувають у певному місці (прямують на роботу або повертаються додому, вигулюють собак, роблять пробіжки і т. ін.)» [11, с. 55].

На основі аналізу місця події слідчий у цілому конструє загальну модель злочину. Саме в цьому у

полягає основна мета та важливість огляду у справах про хуліганство. Для їх забезпечення повинні бути задіяні наявні сили та засоби.

Висновок. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що огляд місця події є невідкладною слідчою дією, спрямованою на безпосереднє встановлення, сприйняття, дослідження та фіксацію обставинки місця події, слідів злочину та інших фактичних даних, які в сукупності дозволяють зробити ґрунтовний висновок щодо характеру, механізму та мотивів злочину, особи злочинця та інших обставин, які підлягають доказуванню під час розслідуван-

ня хуліганства. Використання послідовності дій, тактичних прийомів, доцільних у певний момент, буде запорукою його успішного проведення. Правильно обрана його тактика сприяє одержанню важливих доказів, що свідчать про причетність указаних осіб до вчинення суспільно-небезпечних діянь. Тактика огляду місця події має певні особливості, які залежать від конкретної слідчої ситуації або від того, що оглядається: місце вчинення злочинів чи місце події (ділянка місцевості, приміщення або пошкоджені будинки, транспортні засоби, паркани тощо).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альшевский Т.В. Особенности производства по делам о хулиганстве: Учебно-методическое пособие // За ред. В.П. Кащепова. – Москва. – 1970. – 42 с.
2. Берекашвили Л.Ш. Расследование хулиганства: Учебное пособие / Под ред. В.Е. Жарского. – Москва. – 1968. – 42 с.
3. Бояров В.І. Деякі питання організації і тактики огляду місця події під час розслідування масових заворушень / В.І. Бояров, Н.В. Глінська-Тарасова // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – № 1 (22). – С. 6–12.
4. Возгрин И.А. О первоначальном этапе расследования хулиганства // Вопросы теории и практики борьбы с хулиганством. – Ленинград. – 1975. – 112 с.
5. Єненко М.І. Особливості проведення огляду місця події при розслідуванні хуліганства / М.І. Єненко // Перспективи розвитку діяльності органів досудового розслідування : процесуальний та організаційний аспекти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. – С. 429–436.
6. Крикунов А.О. Расследование хулиганства: лекция. – Киев. – НИ и РИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1978. – 44 с.
7. Криміналістика: підручник / За ред. В.Ю. Шепітько. – Київ, 2001. – 682 с.
8. Криміналістика: учеб. для вузов / Под ред. Р.С. Белкина. – М. : Изд. группа НОРМА-ИНФРА М, 2001. – 998 с.
9. Кримінальна справа № 1-289/10. Архів Кременчуцького районного суду Полтавської області, 2010 рік.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р. / відп. за випуск В.А. Прудников. – Х. : Право, 2012. – 392 с.
11. Лускатов О.В. Методика розслідування злочинів проти громадської безпеки: Лекція. – Д.: Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2003. – 88 с.
12. Макаренко Є.І. Огляд місця події: Довідник дільничного інспектора міліції. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС, 2004. – 210 с.
13. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14.08.2012 р. № 700. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogorozslidu-vannj-doc119907.html>.
14. Степанюк Р.Л. Окремі проблеми та перспективи формування і реалізації криміналістичних рекомендацій в умовах дії нового КПК України / Р.Л. Степанюк // Упровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення : матеріали наук.-практ. конф. (Харк. нац. ун-т внутр. справ, 5 квіт. 2013 р.) – Х. : ХНУВС, 2013. – С. 278–282.
15. Чаплинський К.О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду // К.О. Чаплинський / Криміналістичний вісник. – № 1 (15). – 2011. – С. 22–29.